

Második látogatásom a Bábel-világban

Az emberi szellem alkotásaiban találkozunk olyan tartalmakkal, amelyeknek üzenetét úgy értjük meg, hogy egy pillanat alatt kreatív gondolkodásunk szerves részévé válnak. Ebben az esetben nem korlátozódik a közlés nyelvi formákra, üzenhet látvány, alkotott kép, faragott szobor, technikai teljesítmény, emberi magatartás is. Az éber emberi lélek jár-ke, élményeket, benyomásokat, információkat gyűjt, amikből felépíti saját intelligens lelki alkatát, értelmiségi létét. De a lelkünk válogat, mert valami kohéziós készlet arra ösztönzi, hogy figyelme azonnal oda irányuljon, ahol mentalitásából kimaradt újdonságot fedez fel. Ami eddig hiányzott ahhoz, hogy centrifugálisan egyre távolabbi szellemi tartományok felé terjessze ki tudatos énjét. Bár tudatfolyamatról beszélünk, mégis maga a hiányérzet intuitív képessége az agynak. Felismeri, hogy a gondolatok folyamatossága, logikája a hiány helyén elakadt. Az a felismerés, hogy mivel, hogyan hidalható át, már maga az intuíció. A hiány megérzését lélektanászok *horror vacuínak*, az üresség rémületének hívják. Megjegyzem, lehet, hogy vázolt tanulási technikám szubjektív, de egyes elemei bizonyára mások tanulási folyamataiban is helyet kapnak. Kivételek biztosan léteznek, akiket egyoldalú szakképzettség jellemez. A polihisztorság szakmai téren ugyan idejétmúlt, de a kulturáltság mint szellemi érték nem nélkülözheti a világ jelenségei iránti állandó tájékozódást. Azután magasztos esetekben olyan szellemi kincsestárban találjuk magunkat, ami egyszerre egyfajta megértést, majd elkötelezettséget hoz létre elménkben addig talán elhanyagolt vagy kevésbé értékelt jelenségek, gondolatok, rendszerek iránt. Azt mondjuk, reveláció erejével hatott ez és ez. Talán az is igaz, a mai információs világözönben ritkán találkozhatunk felfedezetlen értékkel. De a túlterhelt lélekben is akad olyan területe a mentalitásnak, amelynek kedvez a tartalmak tolongása, mert egy felvillanás, a jelzett intuíció megvilágít eddig figyelembe nem vett, fontos, bár távoli összefüggéseket. A rejtett összefüggések pedig mindig fontos, előremutató történéseket jeleznek, amik a kulturális haladás irányát jósolják. Közülük is talán legjellegzetesebbek az egy-egy kulturális világ-

szakasz végét jövendölő krízisek jelzései, mikor is a lelki, szellemi, kreatív kulturális eredmények értékei – összességében a szép–igaz–jó, a híres görög kalokagathia – kiszorulnak az életből. He-lyükre a rideg civilizációs eredmények lépnek, a pénz, a motorizáció, a giccs, a testi örömök, de azok is deformálva, mint a merkantil világ jellemzői. Ezekről sokat elmondanak Spengler és Toynbee művei, a *Nyugat alkonya* és a tizenkét kötetes *Történelmi tanulmányok*. Az emberiség kultúrájának két nagyszerű összegzője több elpusztult civilizációs periódusból arra következtetett, hogy az emberi kultúráknak van kezdetük, virágkoruk és haláluk, mert a kultúrák élőlények. Ezeket elemezve arra jutottak, hogy az európai kultúra belépett a civilizációs, tehát végső fázisba, és közeledik a halála. Ezt kulturális, erkölcsi krízisek, anyagi csődök, konfliktusok jelzik, a pénz átveszi az irányítást, merkantil és bankhatalmak jönnek létre, a világrendet katonai fenyegetettség tartja fenn. A művészetek elsekélyesednek, a munka értékét veszti, az emberi jövő kilátástalanná válik. Válságba kerül a normális emberi élet, a család, a társadalmi konszenzus. Az erkölcsi érzék sérül legmélyebben, mint azt a kommunista rendszerek bukása után tapasztalhatjuk. A korrupció áthatja a társadalmat, és elér még a Vatikánba is. Általános az erkölcsi devalválódás. Mivel az erkölcsi válság a legátfogóbb és legmélyebb romlás, nehezebb belőle kijönni, mint a gazdaságiból. Megkockáztatható, ma is a kommunizmus amorálisát nyögjük.

Ez a diszciplínákra, stílusokra, ideológiákra, eretnek vallásocskákra szabdalta élet elrettenti megismerésének vágyától azt a kultúrembert, aki az életben valami emberi nagyságot, szellemi egységet szeretne felfedezni. A modern nanoszemlélet, amely a legkisebb, embert alkotó egységekből, atomi vagy például molekuláris biológiából, építené fel az egyedet, kínál bizonyos természettudományosan holisztikus szemléletet. A génelmélet is efelé halad, míg a modern kozmológia még messzibbre tekint, unitáriusan energiacentrikus szemléletű. Furcsa elképzelni, hogy egy szép nő pusztán energiakvantumokból áll.

Ez a bevezető elméletieskedés azt a szellemi

utat mutatja, amit be kellett járnom, míg a kezdeti lenyűgöző, megdöbbentő hatásától eljutottam Szabó András festőművész *Bábel-világ* című triptichonja mondanivalójának elemzéséig. Mert az emberek bár szájukkal beszélnek, de mondanivalójukat, véleményüket agyuk állítja össze. Ezt pedig a hiányzó szavak miatt vagy képtelenek helyesen kimondani, vagy olyan megjegyzéseket fogalmaznak meg, amiket nem akarnak közölni. De a sztereotípiáik, freudi elszólásaik, testbeszédük, viselkedésük, szenvedélyeik árulkodnak. Hiába ájul el a procc szépasszony a vernissage képeitől, ha az izmusokat sem ismeri fel. Szabó András triptichon formában festette meg az emberiség kultúrtörténetét. Ez a forma mindennél jobban jelzi az emberi történet alapszerkezetét: kezdet, kifejtés, vég. Így hat felületet kap, amiken elhelyezhető nemcsak a fő mondanivaló, hanem annak történeti, kulturális, vallási beágyazottsága is. De e festői formának gazdag művészi hagyományát szintén jelzi. A keresztény spirituális életérzést kifejező festett vagy faragott gótikus oltárokon találjuk a csodás triptichonokat. A kinyitható és csukható triptichont az oltárasztaltól hasonlóan festett vagy faragott pradella elnevezésű rész választja el. A genti oltár, a van Eyck testvérek alkotása az egyik leghíresebb mű ebben a formában. Majd a reformáció és a humanizmus létrehozta a szekuláris és a csodás, de egyúttal fantasztikus alakokkal is benépesített triptichonok világát, és lemaradt a pradella. Magától Szabó Andrásról tudom, hogy az egyik rá nagy hatást tett triptichon Bosch fantasztikus világot ábrázoló, *Ezeréves birodalom* című műve. A külső szárnyakon a teremtés harmadik napja, a belső felületeken pedig az édenkert, a földi paradicsom és a pokol képeivel. Ennek szellemi párhuzama Szabó András *Bábel-világ* című remekműve, amelyen a kezdeti paradicsomi állapotokat követik a kulturális eredmények építészeti csodái, majd a vég felé haladást ábrázolják az atomháború embertelen képei. Sőt, a harmadik, nyitható szárnyon az apokaliptikus vég képeit közvetlenül szemlélhetjük, a létrehozó pokoli sátánnal együtt. Bosch és Szabó triptichonai egymás mellett? Fantasztikus látványélményt adnának.

Amikor először találkozunk ezzel a monumentális alkotással, rájövünk, először csukott állapotban szemlélendő. A zárt táblák külső oldalán hatalmas feszület látható. Rajta a corpus csak sejthető, mivel a realiztikusan festett feszület

hátulról látszik, a corpus eltakarja a kereszt szára és patibuluma. A testen áthatoló hatalmas szegek látványa, ahogy a kezek és a fán is áthatolva bukkannak elő, megdöbbentő. A csak sejthető test mindenfajta kintől vonagló corpus elképzelhetővé tesz, ezért hatása felcsigázó. A megfeszített szívárvány íve fogja közre. Lábánál szöveg olvasható, Szentírás-idézet. Maga a kereszt szó szerint a koponyák hegyén áll. Amikor a művet a Dómban őrizték, és megszemlélhető volt, merült fel teológiai megfontolásból, hogy máshol állítsák ki, mert a híveknek hátat fordító, sőt fényözönné oszló Krisztus nem tehető ki római katolikus templomban. Nekem éppen ez a pozíció mond a legtöbbet. Ugyanis a kereszt függő Fiúisten annak a népnek fordít hátat, amelyik számára kezd közömbössé válni halálának értelme. És nézi az európai hellén-keresztény kultúra csődjét, az Armageddont megidéző pusztulást a harmadik táblán. Ezen a ponton, kis kitérőt kell tennem, amikor hellén-keresztény kultúráról beszélek a hagyományosan elterjedt zsidó-keresztény kultúrával szemben. Mert véleményem szerint az Ószövetség, mely ugyan Bibliánk egyik fele, és másik fele, a Krisztus-tan, az Újszövetség összeházasítása mesterséges botorság. A kettő között szöges ellentéteket látok teológiai, morális és bölcséleti szempontból. Hosszú elemzést igényelne a hellénizmus fontosabb hatását méltatni, a filozófia, a jogrend, a tudományosság és a művészetek területén. Míg a zsidó messianizmus egyre lényegtelenebb, hiszen a „ne csináljatok faragott képet” parancsa ellenkezik a katolikus képi kultúrával is. Ma a konfúzus dogmatika megnehezíti e tekintetben a tisztánlátást. A Colosseum központi helyzete, hellén-római-keresztény kapcsolatok vérrel írt történetének bizonyítéka. De mellette egy gigantikus építészeti tömbben minden nagy kulturális alkotás megszemlélhető. Elképesztő műemléki gyűjtemény, ókori, sőt azték alkotásokból a mai korig. És mind felismerhető, mint a Sagrada Família is. Itt ismét meg kellett állnom egy pillanatra. Nehéz eldönteni, a műemléki tömb pusztuló oldalán látható két vastag csőből ömlő folyadék a kultúra szennye-e. A Sátán uralta tengeberbe ömlik. Ha így van, tragikus asszociációs hullámot indíthat el e részlet. Arra kell gondolni, minden kultúra ellentéteit számúzi és eltávolítja.

Kinyitása után, a triptichon középső táblájának hatása alá kerülve, elmerülünk annak a nagyszerű kultúrának emlékeiben, amit összegezve a

realista-materialista világnézet és a spiritualizmus örök harca hozott létre. A szélső táblákon az emberlét kezdeti, paradicsomi állapotát láthatjuk, ami a fausti kulturális felemelkedés ellenére szörnyű, ember által generált, bűnös pusztulásban, az atomháborús végben fejeződik be. A mondanivaló pesszimista, mert a véget az emberi elme gonoszságaira utalva jeleníti meg. Nem is lehetne másként, mert a kultúra építése helyett az emberek a tudományos eredmények pusztító erejét egymás ellen fordítják a hatalom megragadása érdekében. Ez az erő akkora, hogy egyetlen pillanat alatt több embert lehet vele megölni, mint a népek csatájának vagy világháborúknak nevezett konfliktusok esetében napok vagy évek alatt. Jelzi ezt a harmadik tábla belső oldalán az a központi helyet elfoglaló, egekbe törő tömeg, ami a meggyilkolt emberek lelkét sejteti.

Ez a gótikus formában megálmodott, modern triptichon a világ sorsának tragikus lefolyását ábrázolja a művész fantáziájának tükrében. Az emberi tudat műalkotássá állítja össze az ismeretek tömegét, mert művészi formát szervez a heterogén anyagból. A formába rendezett anyag megmunkálása konkrétan látható, elemezhető műalkotássá emelését az olajfestési technika teljes birtoklása segíti hozzá. Nem szabad elfelejteni, hogy ez tudatos művészi munka, nem esetlegességek egymásra dobálása. Már a kultúrát felidéző műalkotások, az építészetben megőrzött emberi alkotások megfestése, néhol a romkból való kiegészítése művészettörténeti szakismeretet igényel. A kultúra hatalmas tablója láttatja az utat, amit az emberi kreativitás bejárt a paradicsomi, boldog naturális állapotoktól az égbe törő építményekig. Mert a kultúra méhében a logikus mérnöki gondolkodás, a geometria tudománya, a kezdeti aritmetika majd matematika megkezdte az új kollektív világkép, a tudomány megalkotását. Ami nélkül a modern Armageddon nem jöhetne létre. Korunkra szellemileg a természettudomány elsőbbsége jellemző. A világ vizsgálata – az embert is beleértve – nanoszintre szállt le, óriási eredményekkel.

Az egyre pontosabb mérések, az egyre bonyolultabb számítások, majd korunkra a kvantálható energia és az elektromosság, az atoméra és a kémiai robbanás, most pedig a genetikai gondolkodás éppen elég feldolgozandó anyagot hordott össze ahhoz, hogy segítségükkel az egész Föld elpusztítható legyen. A kinyitott triptichon ezt a szellemi utat mutatja be képekben. Nem lát-

ható a megfeszített arca, hogy miként szemléli a halála dacára szeretetlenné vált világ összeomlását. Halála az istenek alkonyát, a *Eddában* vizi-onált Götterdämmerungot modern eszközökkel folytató, pusztító korszakot a Gonosz jelenlétével mutatja be a harmadik tábla belső oldalán. Az atomkor végét.

A Nyugat Spengler által előre jelzett pusztulása, az *Untergang des Abendlandes* nem a kultúra következménye. Kultúrában a racionális értéket az érzelmi élet értékei, a szeretet, jószág, segítség, szépség, tisztelet egyensúlyban tartják, hogy felül ne kerekedjen a legnagyobb veszély, amire Spengler is felhívja a figyelmet. Sőt, Faust papírpénze is jelez, az elanyagiasodást, a pénz mindenható hatalmát. Amikor egy szűk réteg birtokolja a földi erőforrások, értékek, termelőerők és gondolkodás feletti ellenőrző és irányító hatalmat. Ami jelenleg már körvonalazódik a globalizált bankrendszerben. Nincs kétség, a pénzhatalom összefogása, hogy a világ eszméi feletti ellenőrzéssel, befolyással megszerezze a tökéletesen egynemű mentális irányítást, folyamatban van. A valódi hatalom, jól tudják, azoké, akik birtokolják a lelkeket. Akik a testek felett rendelkeznek, a lelket csak átmenetileg irányíthatják. A jézusi samaritánusi szeretetre itt lenne szükség. De hátat fordít.

Sajnos még mindig akadnak, akik a fizikai erőszakot ma is fontosabbnak tartják a népek vezetésében, mint a szellemi meggyőzést. Tragikus, hogy világvallások fanatikussai a huszonegyedik században vallásháborúkat folytatnak egymás ellen. Tragikus a népek önrendelkezési jogának fegyverekkel való eltiprása. Titkos atomhatalmak földrészeket tartanak sakkban. Viszont az egész glóbuszt a kérlelhetetlen pénzhatalom óhajtja irányítani. Jellemző az apró képpé zsugorodott amerikai Szabadság-szobor eltűnése a végtelen víztükör felett. Hol van már az atomkorban a szabadság? A túltömegesedés is ellene van, Ortega szerint. Az eltömegesedés késlelteti, gátolja a magaskultúra felvirágzását, majd sietteti a romlását. Elrettentő a szórakoztatóipar erkölcsstelen giccstömege képben, hangban, tettben.

A triptichon gondolkodó emberekre, kimondom, etikus értelmiségiekre revelációként kellene hogy hasson. De hatását csak bemutató képes kifejezni. Állt már a Dómban, de kitiltották, hiszen az emberiség totális kritikája fogalmazódik meg rajta a lelki, testi csőddel. A múzeumban

jó helye lett volna, mert nem hiszem, hogy az elkövetkező években hasonló kvalitású és hasonlóan egész kultúránkat átfogó nagyságrendű alkotás fog Szegeden megszületni. Azonban műterembe rejtve nem él. Talán nem tévedek, ha elhelyezésére az egyetemi könyvtárat merném javasolni. Bizonyára akadna benne jól megvilágított, szabad falfelület, ahol kifejthetné etikai és esztétikai hatását. Hiszen a művészeti formák egyike, a képzőművészet figuratív, klasszikus alkotásai mellett mára szintén veszélyeztetett a nyelv, a logikus könyv- és szóművészet. Mind-egyik a kommunikáció magasrendű formája. A veszélyt a hatalomért folytatott etikátlan, anti-humánus, értékrelativitást képviselő politikai áramlatok jelentik. Erre reveláció erejével döbent rá Szabó András nagyszerű műve. Hiszen az emberiség nagy alkotásai elvesznek a vég poklában. Amit leginkább értékelek e műben, az a világkultúra átfogó, már említett holisztikus megragadása. Sok kultúra, végtelen gondolatfolyamok, mindenén átvilágító tudomány, különböző hitek, ideológiák, nagy emberi tettek hátrahagyott emlékművei bizonyítják, az emberi kreativitás, alkotás, követhet téves utakat is, ami pusztuláshoz vezethet. Vigyázzunk! Vajon oda tart civilizációnk is?

Jelenleg ez a felvetés azért váteszi és reális, mert a világ fennállása óta először közelít egészében és minden lakosát érintve a legmélyebb átalakulásához. Ami kifuthat a totális megsemmisülésre vagy emberiség összefogására. A jelek korántsem biztatóak.

A triptichon valódi műalkotás. Képeinek és jelentéseinek nagy része az emberi képzelet és kreativitás alkotása hitekkel, vallásokkal, megvalósított művekkel, elért tudományos eredményekkel együtt. Imaginárius térben található, bár minden ábrázolata felismerhető, mert emberi viszonyokat is megjelenít. De megjeleníti az emberek vallásos fantáziáit is, a túlvilágot annak lakóival, akiket kénytelen emberi formában ábrázolni. Az összeállítást annak mondanivalója teszi háttörzongatóvá, ami bekövetkezhet. Reális az emberi kultúra két arca, a szép, igaz, jó értékek megtestesülése a műalkotásokban, a tudományos haladásban, de ott látható ennek a tehetségnek minden érték megsemmisítésében való felhasználása is. Ez az Armageddon, amiben mint a gonosz szándékokat megvalósító gonosz, a Nagy szájha és Lucifer is ott található. De a tett, a megsemmisítés már az emberi tudat eredmé-

nye, hiszen tudomány és technika kell hozzá. János látomása a Jelenések könyvében egy túlfűtött elme alkotása, abban igaz, hogy a világ ősidőktől fogva két egymással harcoló törekvés színtere, ahol a jó és a gonosz harca zajlik. A vallásos metafizika ezt a hit és a hitetlenség állapotával jellemzi. Ahogy minden történés formája a kezdet, a kifejtés és a vég, úgy fogja össze a *Bábel-világ* képeit a triptichoni szerkezet.

Hívónek a kezdet az isteni teremtés, a paradicsomi élet és a bűnbeesés. Majd a különböző mítoszok, a testvérgyilkosság, a vízözön jelenetei sorjáznak, hogy az emberiség története folyamán többször is utalni lehet rájuk. Mi ma úgy tudjuk, az élet a természet alkotása, akkor keletkezett, amikor a szervetlen lét alkotórészeiből összeállt az első életjelenségeket mutató forma. És ez a nagy titok egyik oldala, a másik pedig, hogy ennek a szervetlen létnek a mélyében iszonyatos erők rejtőznek, várva, hogy felszabaduljanak, és kifejtsék pusztító erejüket. A paradicsomi lét az élet formaalkotó folyamata, míg világunk embere a pusztító erők birtoklója, aki ezt alkalmazni is képes. A két korszak között a kultúrák keletkezése és elhalása folytatódik, úgy, hogy a régi kultúrát az új megsemmisíti, vagy a régi az új méhében békésen átalakul. Mind-egyikre kínál a műalkotás példákat, a megmaradt műemlékekkel utalva rájuk. Mint a maja piramis, a görög templomok, a Colosseum, az aqueductus, a Sagrada Família – válogathatunk bennük. Spengler, Toynbee bőven elemzi őket. De a két folyamat egymás mellett is működhet. Még egy fontos utalása is van a művésznek: A kultúráknak van szennyük is, ami mérgezi működésüket, és koncentráltan ömlik, pusztulást vive a tengerekbe. Lehetetlen nem gondolni a nagy tankerek katasztrófáira. De a kultúráknak ideológiai szennyük is van, a gonosz szándékok. Amikor az ember rálelt az anyagban rejtőző erők felszabadításának módjára, azonnal előjött ez a szándék. Megvalósulása az armageddoni völgyben látható. De nem az istenek pusztítják el a gonosz emberiséget, hanem saját maga a saját erejével. És erre kellene rádöbbenie minden gondolkodónak, aki a triptichont szemléli. Az önmagát tudománya eredményeivel nem boldogító, hanem elpusztító emberiség a legmélyebb tragédia.

Igaz a mítosz szava. Az ember sárkányfogvetemény.

DR. SÁRY GYULA